

DEBATT

ARVID FREDBORG:

Kineserna och jämlikheten

Under kulturrevolutionen sökte man som bekant i den kinesiska folkrepubliken genomföra en fullständig jämlikhet. Vid det här laget torde många ha glömt, vad detta gigantiska samhällsexperiment i realiteten betydde. Det torde knappast i historien finnas något annat exempel på en så total likriktning av ett helt samhälle, i varje fall inte i modern tid. Kinas folk skulle inte endast tänka lika, de skulle till och med vara klädda lika. All individualism betraktades som förräderi. Oersättliga kulturvärden förstördes. Följden av anti-kulturrevolutionen (ty det var vad det hela i själva verket innebar) blev, att en hel generation fick ingen eller dålig utbildning. Man förföljde kunskapen och uppnådde, att inom ett par år hela samhället syntes paralyserat och ekonomin var i ruiner.

Landet räddades av en klok gammal pragmatiker, Deng Hsiao-ping. Men hans ansträngningar att återställa förnuft och ordning i politik och ekonomi fick ske långsamt och försiktigt. Ty alltjämt var jämlikheten en hörnsten i det regerande partiets ideologi. Men att man var på väg bort ifrån den var redan tydligt år 1979 för den besökande europén. Uniformiteten hade börjat minska, färger börjat uppträda och de första tecknen till privat affärsverksamhet började dyka upp. Inte minst betecknande var, att många redan då inte dolde, vilken katastrof kulturrevolutionen varit. En professor berättade, hur han med en del av sina studenter lyckats rädda en del av sin institutions värdefulla bibliotek genom att övertala fadern till en av studenterna som var småbonde att mura ett hemligt förvaringsrum i sin svinstia. O s v, o s v. Mest tydligt var det språk som fördes i främlingens närvaro av

ekonomen av facket. De suckade över att förbättringarna gick så långsamt. De ansåg, att en stark dosis marknadsekonomi var det enda, som kunde rädda landet. Men hur skulle det kunna ske, när så många av de ledande alltjämt var anhängare av "den fördömda jämlikheten", som en av dem uttryckte sig. Marknadsekonomi förutsätter ju, att t ex tjänster betalas efter vad marknaden anser dem vara värda. Det gick inte ihop med den extrema jämlikheten. Alla människor är inte lika. Två ekonomer från Shanghai ställde frågan till mig, hur stor löneskillnad det borde vara mellan en verkställande direktör och en av hans okvalificerade arbetare. Mitt svar blev, att det var omöjligt att uppställa någon regel. När de insisterade svarade jag till sist, att jag i små eller medelstora företag skulle kunna tänka mig 10:1. De ansåg båda, att detta vore en rimlig siffra men beklagade, att man i deras land då ännu inte kommit längre än till 2½:1. Därför var också kvaliteten på företagsledningarna därefter. Men när jag sade, att till följd av den extrema direkta beskattningen i Sverige skillnaderna i nettolöner troligen inte var större än i Kina då trodde de mig först inte. Det krävde en längre förklaring av den extrema jämlikhet, som i Sverige företrädes av vårt största parti, ehuru den inte resulterat i vandalism och total likriktning, i varje fall inte ännu.

Under de år, som gått sedan dess, har det röda Kina tagit mycket större steg i marknadsekonomisk riktning än vad någon trodde var möjligt år 1979. Naturligtvis är det en ytterst svår process att vända ett land med en miljard människor. Men agrarkommunernas upplösning fick en omedelbar, positiv effekt på livsmedelsproduktionen. Efterhand har också en-

skilda småindustrier och en alltmer vidsträckt privathandel uppstått, som resulterat i större effektivitet — och större inkomstskillnader än någon kunde föreställa sig för tio år sedan. Men den nya politiken har hela tiden sedan dess tvingats att försvara sig emot doktrinärerna inom det regerande partiet. De har med förkärlek begagnat jämlikheten som argument och anklagat pragmatikerna för att begå förräderi mot Maos filosofi och söka införa en västerländsk, borgerlig liberalism. Kritikererna har naturligtvis också kunnat begagna andra argument som exempelvis inflationen, som är ett faktum i dagens Kina. Ibland har de nuvarande ledarna tvingats slå till reträtt. Men i det stora hela har utvecklingen gått efter Deng Hsiaopings recept.

Då och då diskuteras problemet, hur stora inkomstskillnader, som skall tolereras. Det sker i regel med stor försiktighet. Meningarna är alltså delade och fallgroparna många. Det finns därför tendensen att betrakta de stora skillnaderna som något i och för sig icke önskvärt men som ett temporärt fenomen.

För någon tid sedan togs problemet upp i en artikel i Beijing Review av vicepresidenten i akademien för socialvetenskap, Liu Guoguang. Rubriken var betecknande. Den lydde: "Socialism är inte egalitarianism". I artikeln hette det t o m, att dessa båda idéer är oförenliga begrepp. Marxismen vänder sig, sades i fortsättningen, mot extrem jämlikhetssträvan

och likriktning, för att översätta egalitarianism till svenska. Många människor i Kina trodde emellertid, att socialism betydde lika fördelning av inkomster. Detta missförstånd hade haft en negativ effekt för landets ekonomi. Trots teoretiska och praktiska reformer lider Kina ännu av de egalitära föreställningarnas inverkan på distributionssystemet.

Man kan förstå, att Liu Guoguang uttrycker sig försiktigt. Ty risken för bakslag finns alltså. Vem vet, om Deng Hsiaopings efterträdare kan och vill fullfölja hans reformarbete? Ty de kinesiska kommunistledarna är, tills motsatsen bevisas, liksom sina sovjetiska kolleger, endast ute efter att göra det dåligt fungerande systemet mer effektivt, inte att införa någon demokrati à la Västeren. För reformatörerna i Beijing måste därför det stora problemet vara — hur mycket enskild verksamhet kan man införa eller i varje fall tolerera, utan att man tappar kontrollen över utvecklingen? På XIII partikongressen i höstas deklarerades målet vara att skapa en "socialism av kinesisk prägel". Men om doseringen av marknadstänkande inte kan bli exakt så stor, att kommunisterna alltså kan fortsätta att regera? Ty redan en liten dos kan lätt få konsekvenser på andra områden än ekonomin. Det är naturligtvis en hemsk tanke för varje rättrogen kommunist, vare sig han eller hon sitter vid spakarna i Moskva eller Beijing.